

Zichtbare getuigen van de geschiedenis van het landschap

Paul Vlaanderen
Prins Bernhardweg 11, 3628 BM Kockengen

Elk stukje grond heeft zijn eigen geschiedenis. Ook in de omgeving van Breukelen, Kockengen en Nieuwer Ter Aa zijn plekken aanwezig die vertellen van vroeger.

In Nederland zijn het vooral de ijstijden, de rivieren, de zee en natuurlijk ook het menselijk handelen, die hun sporen in het landschap achterlieten.

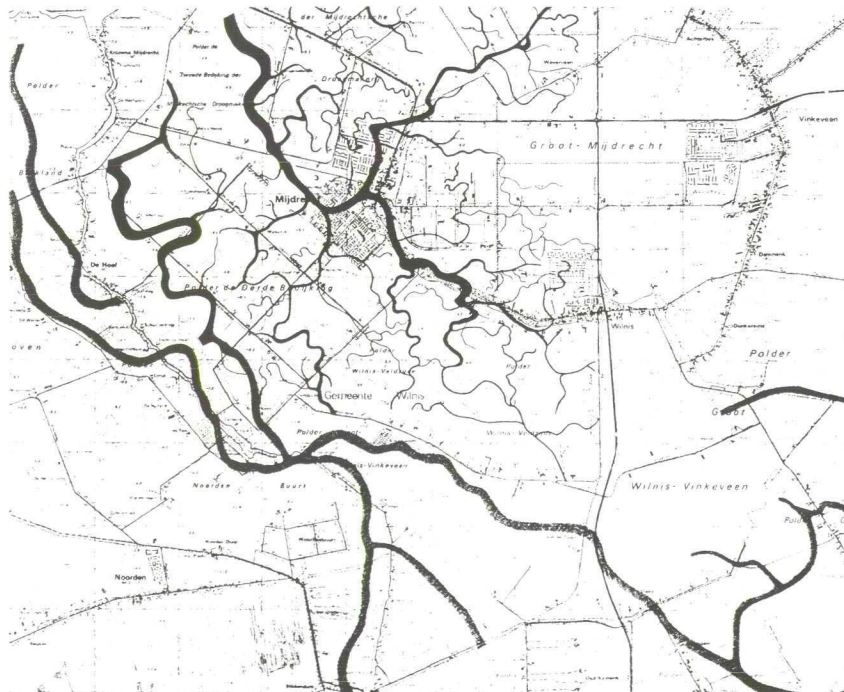
IJstijd

De voorlaatste IJstijd (circa 20 000 jaar geleden) heeft grote invloed gehad op het landschap in onze omstreken. Scandinavische gletsjers drongen ver naar het zuiden op, tot ongeveer de lijn Haarlem - Arnhem. Ze stuwden de zandondergrond op en lieten veel stenen en - vooral bij het afsmelten - ook zand achter. De Utrechtse Heuvelrug, het Gooi en de opwellingen onder Muiderberg en Nederhorst den Berg zijn toen gevormd.

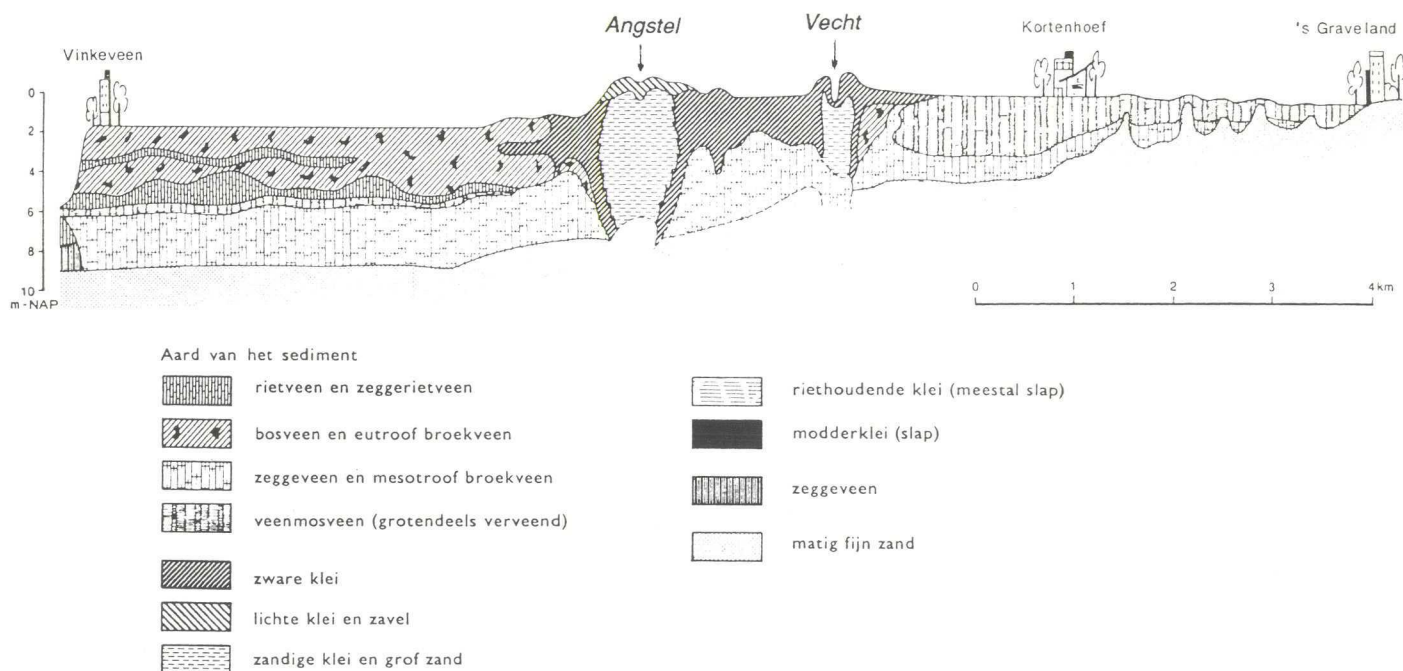
Onder Kockengen ligt de zandlaag op zo'n 9 meter diepte, terwijl in Kortrijk het zand op sommige plaatsen al op circa 2 meter onder het maaiveld wordt bereikt. Ook hier vertoont het landoppervlak dat de IJstijd achterliet dus hoogteverschillen. Die zandondergrond is tot op de dag van vandaag belangrijk voor ons: om te voorkomen dat onze huizen verzakken, heien we de funderingspalen tot op een stevige zandlaag. De waterplassen van de recreatie-steunpunten Oortjespad en de Zwaan zijn ontstaan als zandputten, omdat veel zand nodig was voor de aanleg van de daarlangs lopende Ir. Enschedeweg. De bodem van de Noordelijke Vinkeveense Plas werd in 1972 tot 50 meter diepte weggezogen om het zand te gebruiken bij de verstedelijking van de Bijlmermeer.

Kwel

Door de zandlagen vindt grondwatertransport plaats van Heuvelrug en Gooi (tot circa 50 à 60 meter boven NAP) naar lager gelegen gebieden. Deze kwel is op tal van plaatsen waar

Afb. 1. Belangrijkste getijdekreeken, die op luchtfoto's thans als ruggen te zien zijn, in de polder Groot Mijdrecht en het gebied ten zuiden daarvan. De kreek rechts onder sluit aan op een tak van de Kockengense stroomrug. (Uit A. Bloed e.a., 1984. Van Wildernis tot Ronde Venen. Uitgave van de Stichting Wilnis 900 jaar, blz. 11.)

Afb. 2. Schematische doorsnede van het gebied tussen Vinkeveen en 's Graveland, met de zand- en klei-afzettingen van de Angstel (ontstaan doordat de Aa zijn oeverwal doorbrak) en de Vecht. Let er op dat de horizontale en de verticale schaal niet gelijk zijn. (Uit Toelichting bij kaartblad 31, Oost Utrecht, van de Bodemkaart van Nederland, 1970, blz. 34.)

te nemen. In de winter bevriezen veel sloten in kwelgebieden niet (bijv. de wetering van de polder Groot Mijdrecht langs de Ir. Enschedeweg, langs de Patmosweg in Wilnis bij het gemeaal, in de Molenpolder en in de Bethunepolder).

Ook door bepaalde plantengroei is kwel waar te nemen. Een voorbeeld is waterdrieblad, dat in de omgeving van Tienhoven volop voorkomt, terwijl het in de omgeving van de Nieuwkoopse Plassen niet te vinden is.

De zee

Omstreeks 5500 - 3000 v. Chr. schoof de kustlijn enkele keren vanuit het westen op tot dicht bij ons gebied. Ten westen van de kustgrens ontstond een kwelgebied. Vanuit een krekensysteem werden zoute getijdenafzettingen (zavel, klei) afgezet. Omdat klei nauwelijks en veen sterk inklinkt, liggen de kleine en grote krekken nu als ruggen in het landschap (vooral goed waarneembaar rond Mijdrecht; zie ook Afbeelding 1). Men vindt de waterplant *Rupia*, een zoutminnende plant, nog steeds tot in Portengen in de sloten. Ook het moeraszoutgras is een plant die soms langs de sloten rondom Kockengen wordt gevonden.

Rivieren in de delta

De rivieren voerden grote hoeveelheden zand en klei mee naar hun uitmondingsgebied. De hoofdmondingen van de Rijn werden meermalen verlegd omdat ze verstopt raakten; oude mondingen zijn nog te herkennen in de ondergrond van Egmond en Katwijk aan Zee.

Voor ons gebied zijn de Vecht en de Oude Rijn met hun zijtakken van belang. De oer-Vecht was een machtige, brede rivier, waarvan de hoofdstroom vanaf Breukelen afweek van de huidige Vecht. Die hoofdstroom (waarvan de Aa nog over is) liep langs Nieuwer Ter Aa, waar de Angstel er vanaf takte. Het pakket klei dat langs de Aa ligt, is daarom groter en dikker dan dat langs de Vecht ten noorden van de kern Breukelen (Afbeelding 2). Een van de belangrijkste zijtakken van de Oude Rijn stroomde waar nu de Haarrijn ligt, en verder via de Kockengense en Spengense stroomrug. De loop van dat oude riviertje is in het landschap nog steeds goed waarneembaar (Afbeelding 3). Er langs vinden we nu kleiputten (bijv. nabij de Bijleveld en de Bovendijk in Wilnis), waaruit klei is gehaald voor dijk-

